

FÁK, LEVELEK, VIRÁGOK ÉS MAGVAK

A NÖVÉNYVILÁG KÉPES ENCIKLOPÉDIÁJA

FÁK, LEVELEK, VIRÁGOK ÉS MAGVAK

A NÖVÉNYVILÁG KÉPES ENCIKLOPÉDIÁJA

SZERZŐ: **DR. SARAH JOSE**
SZAKTANÁCSADÓ: **DR. CHRIS CLENNETT**

Penguin
Random
House

A fordítás alapja:
Trees, Leaves, Flowers & Seeds

Copyright © 2019 Dorling Kindersley Limited,
A Penguin Random House Company

Fordította: © Szelényi Magdolna, 2021
Szakmailag lektorálta: Pintér Balázs

Szerkesztette: Szabó Olimpia

HVG Könyvek, Budapest, 2021
Kiadóvezető: Budaházy Árpád
Felelős szerkesztő: Hungler Tímea

www.hvgkonyvek.hu

ISBN: 978-963-565-042-2

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet vagy annak részleteit tilos reprodukálni, adatrendszerben tárolni, bármely formában vagy eszközzel – elektronikus, fényképes úton vagy más módon – a kiadó engedélye nélkül közölni.

Kiadja a HVG Kiadó Zrt., az 1795-ben
alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.
Felelős kiadó: Szauer Péter

Nyomdai előkészítés: Sólyom Melinda

Nyomás: TBB, Szlovákia

For the curious
www.dk.com

TARTALOM

ELŐSZÓ 6

A NÖVÉNYEK
VILÁGA 8

A növények birodalma	10
Mi a növény?	12
Hogyan működik a gyökér?	14
Mi a szár?	16
Élő hidak	18
Hogyan fejlődnek a magok?	20
A magok formái	22
Szóródó magok	24
Szaporodás mag nélkül	26
A növény élete	28
Mi a levél?	30
Egyszerű levelek	32
Összetett levelek	34
Mintás növények	36
Örvény	38
Önvédelem	40
A növények és a nitrogén	42

VIRÁGTALAN
NÖVÉNYEK 44

Virágok nélkül	46
Ősi növények	48
Mi a páfrány?	50
Páfránylevél	52
Dinóétrend	54
Mi a toboz?	56
Fenyők és fenyőtűk	58
Tűlevelűek tobozai	60

VIRÁGOS NÖVÉNYEK 62

Mi a virág?	64
Virágformák	66
Beporzók	68
Ismerős?	70
Virágzó folyó	72
Rózsakert	74
Fészkes szerelem	76
Ötletes orchideák	78
Hagymás virágok	80
Mi ez a búz?	82
Élet a víz(b)en	84
A folyó mentén	86
Elárasztott erdő	88
Mi a kaktusz?	90
Klassz kaktuszok	92
Sivatagi túlélők	94
Virágzó sivatag	96
Húsevő növények	98
Mérgező növények	100
Élősködők	102
Élet a hegyeken	104
Kúszó-mászó növények	106
Mi a fa?	108
Fák	110
Fától az erdőt	112
Égimeszelő	114
Virágözön	116
Talaj nélkül	118
Szent fügefa	120
A gypsint	122
Bonszai	124
Mi a fű?	126
Füvek	128
Füvek és magvak	130
Rizsterasz	132
Gyümölcs vagy zöldség?	134

Finomságok a föld alatt	136
Puha gyümölcsök	138
Vulkanikus borok	140
Csonthéjasok	142
Lédús gyümölcsök	144
Trópusi termések	146
Döbbenetes dinnyék	148
Magvak	150
Egészséges zöldségek	152
Borsó- és babfélék	154
Tökfejek mindenütt!	156
Tökös hajóverseny	158
Hagymák és szárak	160

NÖVÉNYEK AZ ÉLETÜNKBEN 162

A növények és az emberek	164
Fűszernövények	166
Gyógynövények	168
Növényből készült	170
Zsugorodó erdők	172
Természetes szépség	174
Országok és növények	176
Növénytudomány	178
Úrkert	180

FOGALOMTÁR	182
NÖVÉNYMUTATÓ	184
TÁRGYMUTATÓ	188
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	192

Csillaggyümölcs

Fekete fenyő

Havasi nefejcs

ELŐSZÓ

Növények nélkül mi sem léteznénk. Ezek a bámulatos élőlények csupán víz, a levegő szén-dioxid-tartalmának és a nap energiájának felhasználásával termelik számunkra az oxigént. A növények biztosítják a gabonaféléket, a zöldségeket, a gyümölcsöket, valamint az építkezésekhez, ruházkodáshoz, üzemanyagokhoz, orvosságokhoz szükséges alapanyagok jó részét. Lenyűgöznek, amióta tudom, milyen fontosak, ezért az egyetemen még többet meg akartam tudni arról, hogyan vesz részt az életünkben a Földön élő több mint 400 ezer növényfaj.

Ez a könyv a növények sokféleségét mutatja be a miniatúr moháktól a terebélyes tűlevelűekig, feltárva, hogy létezésük-

kel miként segítik a Föld szinte minden életformáját. A szárazföldet a növények körülbelül 470 millió évvel ezelőtt hódították meg, és azóta a bolygó minden szegletében különböző élőhelyeket, esőerdőket, füves pusztákat, lápokot és mocsarakat alakítottak ki, sőt az emberiség története is hatást gyakoroltak. Az ősemberek nomád életmódot folytattak, amíg meg nem tanulták a növények természetének mikéntjét, és le nem telepedtek. Ez tette lehetővé, hogy a népesség növekedésnek, a civilizációk pedig fejlődésnek indulhassanak.

A következő oldalakon felfedezzük a növényvilág számos csodáját, amelyek évszázadok óta ámulatba ejtik a hozzám

Kék búzavirág

Kancsóka

Kerti bazsalikom

Tarkalevél

Fáskövirózsza

Törpe gránátalma

hasonló tudósokat. Megismerkedünk a legmagasabb fákkal, a legillatosabb virágokkal és az álcázás mestereivel. Vannak növények, amelyek csupán néhány hétig, mások viszont évszázadokig élnek. Megtudjuk, hogyan használják fel az állatokat a szaporodásukhoz, és miként védik meg magukat az éhes növényevőkkel szemben. Még húsevő növényekkel is találkozhatunk majd!

Remélem, a könyv hatására a jövőben nagyobb érdeklődéssel fordulunk a körülöttünk élő növények felé, megfigyeljük a viselkedésüket, és jobban meg is értjük ezeket a hihetetlenül fontos élőlényeket.

Dr. Sarah Jose

Hogy érzékelnünk tudjuk az adott növény valós méretét, a kötetben végig egy gyerek, egy iskolabusz és az emberi kéz méretéhez viszonyítva ábrázoljuk.

Gyermek = 145 cm magas

Iskolabusz = 11 m széles

Kéz = 16 cm hosszú

Sárgánygyümölcs, pitaja

Magyal

Vörös cikóriasaláta

A NÖVÉNYEK VILÁGA

A high-angle photograph of a dense forest. The trees are lush green, and sunlight filters through the canopy, creating a dappled light effect on the ground. The overall scene is vibrant and natural.

Virágtalan növények

Ezek a legrégebbi növények. Közéjük tartoznak a spórával szaporodó páfrányok és a mohák, valamint a tűlevelűek, amelyek magja nem zárt, hanem nyitott termőtestben van.

Májmohák

Csillagos májmoha

Lombosmohák

Háztetűmoha

Becősmohák

Világospórás becősmoha

Korparfüvek

Kégyező korparfű

A növények birodalma

Körülbelül 400 ezer növényfajt tartunk számon, és a botanikusok, a növényekkel foglalkozó tudósok folyamatosan újakat fedeznek fel. Több száz millió évvel ezelőtt az első növények nem virágoztak. Az evolúció során azonban sokféle növény jött létre az egyszerű páfrányoktól a gyönyörűen virágzó cseresznyefán át a szúrós kaktuszokig. A növények rendszerezéséhez a botanikusok virágos és virágtalan kategóriákba sorolták a növényeket. Ezekben a rendszertani csoportokon belül számtalan faj található; ezekből néhányat itt láthatunk.

Pázsitfűfélék

Seprűs csomósperje

Fészekvirágzatúak

Dália

NÖVÉNYEK BIRODALMA

Virágos növények

A zárvatermők közé tartozik a növények több mint 90%-a. A zárvatermőknél a termőlevelek zárt magházzá nőnek össze, így a mag védett helyen fejlődik.

Páfrányok

Óriás páfrányfa

Nyitvatermők

Csavartrtűjű fenyő

Zárvatermők

Csillagfűt

Egyszikűek

Az egyszikűeknek, például a pázsitfűféléknek, az orchideáknak és a pálmáknak csak egy sziklevele van, ez táplálja a csírát a lomblevelek kifejlődéséig.

Orchideák

Pártáskosbor

Pálmák

Kókuszpálma

Kétszikűek

A kétszikűeknek két sziklevele van, amelyek csírázáskor általában egyszerre jelennek meg. Idetartoznak például a fészekvirágzatúak, a rózsafélék, a kaktuszok és a zöldségek.

Rózsafélék

Kínai rózsza

Kaktuszok

Hájas-oszlopkaktusz

Zöldségek

Cukorborsó

Mi a növény?

A növények alakja és mérete sokféle lehet, de szinte minden növény sejtjeiben megtalálható a klorofillnek nevezett zöld színanyag. Ez köti meg a napfény energiáját, és készíti el a glükóznak nevezett monoszacharidot, amelyre a növekedéshez van szükség. A fotoszintézisnek nevezett folyamat során a növények szén-dioxidot kötnek meg a levegőből, tápanyaggá alakítják, és mindeközben a földi élethez nélkülözhetetlen oxigént termelnek.

Virág > Ebben a színpompás szervben található a hím és női ivarlevelek, amelyek nélkülözhetetlenek a magok létrejöttéhez.

Kacs > A kacs, vagyis a kapaszkodásra módosult szár rátekeredik a közelben levő tárgyakra, és segít megtámasztani a növényt.

Nem növény a(z)...

Zuzmó
A zuzmó moszatok és gombák együttélése. A moszatok készítik a táplálékot, a gombák pedig a védelmet biztosítják.

Korall
A korallak apró, víz alatt élő, kemény vázzal rendelkező állatok. Szükségük van a szövetekben élő algákra, hogy energiává változtassák a napfényt.

Alga
A növényekhez hasonlóan sok alga zöld színű, de nincsenek gyökereik, száraik és leveleik. Csak vízben élnek.

Gomba
A gombák a talajból – vagy abból a növényből vagy állatból, amelyen élnek – veszik fel a táplálékot.

Szár > A szár tartja a növényt. Lehet hosszú vagy rövid; fás vagy lágy.

Levél > Ez a növény erőműve. A levelekben található a napfény energiáját megkötő szénanyagok nagy része.

Uborka

Termés > A termés védi meg a benne található magokat a környezettől. A színes termések arra csábítják az állatokat, hogy megegyék azokat, és így az ürülékükkel szétszórják a magokat.

Virágzó növény

Az uborka virágai a reprodukciót, azaz a szaporodást szolgálják. Nem minden növénynek van azonban virága. Az ősi növények, mint a mohák és a tűlevelűek, más módot találtak a szaporodásra. Gyakran nehéz megállapítani, hogy mi növény, és mi nem az. Az algák és a gombák például nem növények.

Gyökér > A növények a gyökereikkel kapaszkodnak a talajba. Ez a szerv veszi fel a tápanyagokat és a vizet a talajból, hogy a növény életben maradjon.

Hogyan működik a gyökér?

A legtöbb növény gyökérrel rögzül a talajhoz. A gyökér az élethez nélkülözhetetlen vizet és a növény növekedéséhez szükséges ásványi anyagokat veszi fel a talajból. A pázsitfűféléknek mellégyökérrendszerük van, de a növények többsége legalább egy főgyökérrel rendelkezik, amelyből kisebb oldalgyökerek erednek.

Főgyökér > Ahogy a mag növekedni kezd, egy vagy több erős gyökeret ereszt a talajba. A gyökér csak a csúcsánál nő. Ahogy egyre mélyebbre hatol a talajban, a legvégén található kemény gyökérsüveg eltojja a talaj szemcséit.

Közönséges
bojtorján
gyökere

Levél > A levelekben található a napfény energiáját megkötő színyanyagok nagy része, és itt készül a glükóz. A víz a gyökérből felfelé áramlik a levelekhez, ahonnan cserébe cukros oldat érkezik.

Oldalgöyökér ➤ A nyurga gyökerek a főgyökérből eredeve alkotnak kibogozhatatlan gyökérhálózatot.

Hajszálgöyökér ➤ A hajszálvékony sejtműlványok közvetlenül a gyökér növekedési zónája felett kezdődnek. A talaj szemcséi közé növe vesznek fel a vizet és az ásványi anyagokat.

A hajszálgöyökerek a gyökér bőrszövetéből nőnek (itt rózsaszín)

Gyökértípusok

Légyöyökér Vannak olyan növények, főként a trópusokon, amelyek gyökérzetükkel a fa kérgébe kapaszkodva a fák tetején élnek. A kuszó flamingóvirág a levegő páratartalmából nyeri a szükséges vizet.

Palángxöyökér Mivel az esőerdők talaja általában nem túl mély, sok itt élő fát a talaj felszínén futó gyökérzete támaszt meg a laza talajon.

Léyöyökér A mangrove szubtrópusi, trópusi, vízzel teljesen elárasztott, levegőtlen, sáros talajon él. Egyes egyedek gyökérzet növesztenek a levegőbe, hogy oxigénhez jussanak.

Gólyaláb A mangrove árapályos, hullámverésnek erősen kitett tengerpartokon nő. A gólyalábhöz hasonló gyökérzetet fejleszt, amely a törzset a magasba emeli, és segít megtartani a növényt a hullámzó vízben.

Mi a szár?

A szár a növény gerince; megtartja a többi szervet, és kapcsolatot teremt a gyökérzet, a levelek, a virágok és a termések között. A leveleket a napfény felé emeli, hogy fotoszintetizálhassanak és cukrot termelhessenek, amit aztán a növény többi részének továbbít, csakúgy, mint a vizet és a tápanyagokat a gyökértől. A szár lehet zöld színű és lágy, de kemény, barna és fás is.

Cukornád

Nádszár ► A cukornád kemény nádszárral tartja magát. A száron belül speciális szövet szállítja a levelekben készült cukrot a növény többi részéhez. A cukornád szára sok cukrot raktároz; a szárát learatva, megszáritva és feldolgozva készül az emberi fogyasztásra szánt cukor.

Kapaszkodó légyökér ► A fiatal borostyán szára még puha és hajlékony. A kapaszkodó légyökereknek nevezett légyökereknek nevezett hajtás eredetű gyökérmódosulatok segítenek megtartani a növényt. A szár idővel vastagabbá és keményebbé válik, elágazik, hogy új területeket hódíthasson meg.

Közönséges borostyán

Fás szár ➤ A törzs és az ágak merevségükkel és erejükkel nyújtanak támasztékot a magas fáknak. Kívülről a kéreg, egy halott sejtekből álló réteg védi. A törzs minden évben új fás szövetet hoz létre – ezek a törzs keresztmetszetén látható évgűrűk –, így egyre vastagabb lesz.

Csavart
mosgyoró

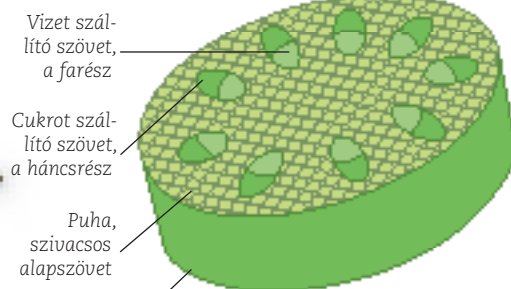
Szuhar

Lágy szár ➤ Sok kisebb növény szára puha és zöld. A lágy szár ugyanúgy szállítja a vizet és a tápanyagokat, valamint tartja a növényt, mint a fásodott.

Szártípusok

Sokféle szár létezik. A fás szárban a vizet és a cukrot szállító sejtek funkciójuk szerint csoportosulnak. A nem fás szárú növények szárában a szállítóyalábok mindkét szövettípust tartalmaznak. A fás szárat kívülről az elvékonyodott kéreg védi, míg a lágy szárú növényeket egyetlen vékony szövetréteg, az epidermisz fedi.

Vizet szállító szövet, a farész

Cukrot szállító szövet, a háncsrész

Puha, szivacsos alapszövet

Vékony, külső réteg, a bőrszövet

Lágy szár

Cukrot szállító szövet, a háncsrész

Vizet szállító szövet, a farész

Fás szár közepe, a bélszövet

Kemény, erős kéreg

Fás szár

Szívogatók

A levéltetvek, ezek az apró rovarok szűrő-szívó szájszervükkel kiszívják a növény tápanyagban gazdag nedvét. Bár általában nem ölik meg a növényt, a növekedését gyakran lelassítják, és különböző kórokozókkal betegíthetik meg.

